

Kényszerintézkedések II.

1.) Elmebetegek fogvatartása- ideiglenes kényszergyógykezelés

Az Egyezmény 5. cikkének e) pontja rendelkezik az elmebetegek fogvatartásáról:

(szabadságától senkit nem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján ...:

e.) *törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele.*

A magyar hivatalos fordítás némileg megtévesztő, hiszen őrizetbe vételről beszél, ami a magyar jog szerint 72 óra lehet maximálisan, holott az elmebetegek kényszergyógyítása akár évekig is eltarthat. Az e) pont, amint látjuk több lehetséges alapot is felsorol a fogvatartásra, a gyakorlatban azonban szinte kizárólag csak az elmebetegekkel kapcsolatos ügyek kerülnek a Bíróság elé.

Az intézkedést nem kell feltétlenül bíróságnak elrendelni, de az érintett ügyében haladéktalanul bíróságnak kell döntenie. A gyakorlat szerint egy 24 órás elmemegfigyelés még bírói közreműködés nélkül sem ütközik az Egyezménybe.

Alapkövetelmények ezen kényszerintézkedéssel kapcsolatban:

- a) haladéktalanul bíróság döntsön,
- b) a fogva tartás elrendelése törvényes legyen (legyen összhangban a belső joggal, minden önkénytől mentes legyen, anyagi és eljárás jog is jelentőséghez jusson).

Konkrét ügy kapcsán Hollandia elleni ügyben a nemzeti bíróság a kérelmezőt a kényszerintézkedés elrendelése előtt nem hallgatta meg, emiatt Hollandia elmarasztalására került sor. Egy másik szintén Hollandia elleni ügyben az vezetett elmarasztaláshoz, hogy jogszabály ellenére nem volt jelen jegyző a tárgyaláson. Az eljárási hibák a strasbourgi Bíróság gyakorlatában csak akkor jutnak jelentőséghez, ha azok a határozatot a belső jog szerint is semmissé teszik. Ha az eljárási hiba csak kisebb súlyú, ez önmagában nem feltétlenül teszi a döntést az e.) pontba ütközővé.

Elmarasztaláshoz vezet az is, ha az elmeagyógyintézeti fogvatartásnak a feltételei nincsenek a belső jogban kellő pontossággal kidolgozva.

A Bíróság több eset kapcsán állást foglalt a fogvatartás helyét illetően is. Csak akkor lehet törvényes a fogvatartás helye, ha kórházban vagy más megfelelő intézményben hajtják végre. Az átmeneti elhelyezés helyszínéül szolgáló büntetés végrehajtási intézet nem minősül az elmebetegek tartására alkalmas intézménynek (sérti az Egyezmény 5. cikkének 1. pontját).

Az államok tekintetben, hogy kit tekintenek olyan elmeállapotúnak, akivel szemben az e) pont szerinti intézkedés alkalmazására szükség van, viszonylag széles körű mérlegelési joggal rendelkeznek. A Bíróság ezzel kapcsolatban három minimum követelményt állított fel:

- a) az intézkedés alanyának bizonyíthatólag értelmi sérültnek kell lenni (sürgős szükség esetén ez utólag is igazolható, ezt objektív elmeorvos szakértőnek kell megállapítania).
- b) a betegségnek olyan súlyúnak kell lenni, ami indokolja a szabadság elvonással járó kényszergyógykezelés elrendelését.
- c) a fogvatartás fenntartása, illetve meghosszabbítása feltételezi a fenti állapot folyamatosságát.

A magyar büntetőeljárás az elmebetegekkel szembeni kényszerintézkedésként, *ideiglenes kényszergyógykezelésről* rendelkezik, melyet csak a törvényben meghatározott anyagi és eljárás jogi feltételek fennállása esetén rendelhet el kizárólag bíróság.

Anyagi jogi feltételek:

1. A terhelt személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekményt követett el,
2. Kóros elmeállapota miatt nem büntethető,
3. Amennyiben büntethető lenne egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést szabnának ki vele szemben,
4. Szabaddalapon hagyása esetén megalapozottan feltehető, hogy újabb hasonló bűncselekményt követne el.

Eljárásjogi feltételek:

1. A nyomozás megindult bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt,
2. A terhelttel szemben fennáll a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja és ezt vele közölték.
3. Megalapozottan lehet következtetni, hogy kényszergyógykezelését kell majd elrendelni.
4. Nem áll fenn az ideiglenes kényszergyógykezelést kizáró ok.

Azt kell mondanunk, hogy a magyar szabályozás teljes egészében megfelel az Egyezmény követelményeinek, még tekintetben is, hogy az ideiglenes kényszergyógykezelést az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) kell végrehajtani.

A magyar jogban a kényszerintézkedéssel kapcsolatban a **36/2000 AB határozatot** érdemes megemlítenünk. A kérelmező az Egészségügyi törvény (1997. évi CLIV. törvény) rendelkezéseit sérelmezte, mert azok nem határozzák meg pontosan hogy mikor, milyen eszközök vehetők igénybe az elmebetegekkel szemben, nem definiálja pontosan a személyi szabadság korlátozásának a módjait, ezért a törvény nem zárja ki olyan eszközök használatát, amelyek alkalmazása megsérti az Alkotmányt. A kérelmező hivatkozott például arra, hogy a hálós ágy a személyi szabadság korlátozásának legmegalázóbb eszköze, abban csak felülni van hely, felállni már nem, és ajtaja kívülről le van lakatolva.

Az Alkotmánybíróság vizsgálta ebben az AB határozatában nemcsak a személyes szabadságtól való megfosztást, hanem az Egyezmény 3. cikke alapján garantált kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetés és bánásmód tilalmát is. Az Alkotmánybíróság az Emberi Jogi Bíróság által használt érvelést hivatkozta és meghatározza, hogy a kényszerintézkedést törvénynek megfelelő eljárás alapján kell elrendelni. Ez azt jelenti, hogy mind anyagi, mind eljárásjog szerephez jut. Ezen kívül figyelembe kell venni azt a támpontot, amit a Bíróság határoz meg, hogy kit lehet a kényszerintézkedés hatálya alá vonni. Továbbá az elmeállapotuk miatt személyes védekezésre nem képes egyének érdekeinek védelmére

speciális garanciákat kell a nemzeti jognak biztosítani. A magyar jog ennek megfelelően teszi kötelezővé a védelmet az ilyen eljárásokba, sőt tovább menve a nyomozási bíró, amikor ideiglenes kényszerorvosi kezelést rendel el és a terhelt állapota miatt az ülésen nem tud megjelenni, az ülés a védő távollétében nem tartható meg.

Egy másik szintén az elmebetegek fogvatartását érintő határozat a **723/B/1991/6 AB határozat**. A kérelmező az elmeállapot megfigyelése alkotmányellenességének megállapítását kérte. Az elmeállapot megfigyelés nem kényszerintézkedés. A bizonyítás körében, mégpedig a szakértői bizonyítás keretein belül került szabályozásra hatályos büntetőeljárásunkban. Amennyiben egyszeri vizsgálat alapján nem lehet döntést hozni a terhelt elmeállapotát illetően, a bíróság elrendelheti a terhelt elmeállapotának megfigyelését, mely 1 hónapig tarthat, és amely 1 hónappal meghosszabbítható. Tartalmát tekintve ugyan ez is tekinthető a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedésként, de még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a jogszabály szerint ez nem kényszerintézkedés.

A kérelmező azt tartotta sérelmesnek, hogy olyan ügyben, ahol nyilvánvalóan nem kerül sor végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására vagy kényszerorvosi kezelés alkalmazására, lehetőség van elmeállapot megfigyelése révén a terhelt szabadságának a korlátozására. Ez viszont a kérelmező szerint Egyezmény és alkotmányellenes. Az AB nem értett egyet a kérelmezővel. A jogintézmény a bizonyítás körében szabályozott eljárási intézkedés, amely megfelelő garanciákkal van körülbástyázva. Így csak bíróság rendelheti el és csak akkor, ha azt két szakértő szükségesnek tartja a terhelt vizsgálatát követően, mert a vizsgálat alapján nem tudnak megnyugtatóan állást foglalni. Ilyenkor az előzetesben lévő terheltet az IMEI-ben, a szabadlábban lévő terheltet az idegbeteg gondozó intézet útján kórház elmeosztályára vagy ideg-elme osztályának elmerészlegére kell beutalni.

2.) Az előzetes letartóztatás alternatívái (óvadék, házi őrizet. lakhelyelhagyási tilalom)

Fontos szabály, hogy a kényszerintézkedések tekintetében mindig alkalmaznunk kell az arányosság és a szükségesség elvét. Vagyis mindig a legkevésbé korlátozó, de még az elérni kívánt célt teljes egészében betöltő kényszerintézkedést kell kiválasztanunk. Amennyiben lehetséges az előzetes letartóztatást más kényszerintézkedésekkel kell helyettesíteni, ha egy csekélyebb korlátozás is elégséges az elérni kívánt célhoz.

Az előzetes letartóztatás egyik helyettesítője az óvadék. Ezzel kapcsolatosan a Bíróság megállapította, hogy nem alanyi jogon jár. Pusztán azon az alapon elrendelni viszont előzetes letartóztatást, hogy az óvadék kizárt, nem lehet. Az óvadék összegét úgy kell meghatározni, hogy annak elvesztését a terhelt ne kockáztassa meg azzal, hogy nem jelenik meg az eljárási cselekményeken. A túlzott mértékű óvadék viszont nem jelent igazi alternatívát, igazi választási lehetőséget a terhelt számára, hiszen azt nem tudja megfizetni. A túlzott mértékű óvadék meghatározása is a tagállam marasztalásához vezet.

A magyar szabályozás szerint sem alanyi jogon jár az óvadék, sőt nem tekinthető általánosságban az előzetes letartóztatás helyettesítő eszközének, ugyanis csak abban az esetben lehet óvadékot felajánlani, ha a letartóztatás amiatt történt, hogy a terhelt szökésének, vagy elrejtőzésének a veszélyére tekintettel megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekményeken való részvétele másképp nem biztosítható (Be. 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott eset. Abban az esetben, ha előzetesre pl. amiatt kerül sor, mert a terhelt megszökött vagy összejátszás veszélye áll fenn az óvadék, mint alternatíva szóba sem jöhet).

Az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgálnak még a házi őrizet és a lakhelyelhagyási tilalom. Ezek nem csak a személyi szabadságot, hanem tulajdonképp a mozgásszabadságot korlátozzák. (4. Jegyzőkönyv. 2. cikk). A Bíróság konkrét ügy kapcsán nyilatkozott a lakhelyelhagyási tilalomról. Egy maffia tevékenységet folytató terhelt aránytalannak érezte magára nézve a lakhelyelhagyási tilalom elrendelését. A Bíróság úgy nyilatkozott, hogy tekintettel a fenyegetésre, amelyet egy demokratikus államban a maffia jelent, az intézkedés mind a bűnüldözés, mind a közrend fenntartása érdekében szükséges volt az elérni kívánt célhoz képest.

3.) Házkutatás

Az Egyezmény 8. cikke deklarálja a magán és családi élet tiszteletben tartásához való jogot. Ez a cikk meghatározza azokat az eseteket is, amikor egy demokratikus államban indokolt lehet a magán és családi élet tiszteletben tartásához való jog megsértése. Ilyen okok lehetnek a következők: nemzetbiztonság, közbiztonság, az ország gazdasági jóléte, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, közegészség vagy erkölcsök védelme vagy mások jogainak vagy szabadságának védelme.

Niemietz. Németország elleni ügyében egy ügyvédi irodában végeztek házkutatást. A beavatkozás törvényen alapult, céljai is törvényesek voltak, de nem volt szükséges és arányos, mert a hivatásbeli titok megsértése nem volt a körülményekkel arányosnak tekinthető. A házkutatási parancsot igen széles körűen, korlátozás nélkül fogalmazták meg, amikor azt írták elő, hogy a házkutatásnak és lefoglalásnak olyan okiratokra kell irányulnia, amelyek alkalmasok egy levélíró személyének a tisztázására. Látjuk, hogy a hivatásbeli titok kényes téma és speciálisabb védelmet igényel. A magyar jog ennek megfelelően, bírói engedélyhez köti az ügyvédi, a közjegyzői iroda és az egészségügyi intézmény házkutatását, kivéve, ha az a terhelt kézrekerítésére irányul.

Camenzind Svájc elleni ügyében, Svájc elmarasztalására került sor, mivel nem állt rendelkezésre hatékony jogorvoslathoz való jog. A svájci törvények szerint csak akkor lehet egy eljárás miatt panasszal élni, ha az a kérelmezőt a panasz benyújtásakor is érinti, és ez már egy lefolytatott házkutatás esetében nem állapítható meg.

4.) Lefoglalás- zár alá vétel

Az első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikke deklarálja a tulajdonhoz való jogot:

„Minden természetes vagy jogi személynek joga van javainak a tiszteletben tartásához. Senkit nem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.”

A Bíróság több eset kapcsán definiálta a javak fogalmát, ennek megfelelően szó sincs arról, hogy csupán a szó szoros értelmében vett tulajdon jog tárgyairól lenne szó. Idetartozik még a jogosan elvárt bevétel (kártérítési követelés, egyéb követelések), jövőben esedékes bevétel, ha már megdolgoztak érte, de mindenképp valamilyen pénzben kifejezhető értéket kell képviselniük.

A Bíróság álláspontja az, hogy a büntetőeljárás keretein belül fogatosított jogszerű lefoglalás nem ütközik az Egyezménybe. Ha valakitől pénzt vagy ingóságot lefoglalnak, aztán jogerős felmentését követően visszaadják nem minősül Egyezmény sértésnek.

Egy konkrét ügyben egy egyesület az általa terjesztett lap számának lefoglalását sérelmezte. A Bíróság szerint a lefoglalásnak a holland jogban megvoltak a törvényi feltételei, megfelelő eljárás jogi biztosítékok is rendelkezésre álltak. A lefoglalás azonban nem volt szükséges és arányos. Nem szükséges megakadályozni bizonyos információk további terjesztését, ha azok már egyébként is nyilvánosságra kerültek.

A *Venditteni* Olszország elleni ügyében a kérelmező lakását zár alá vették. Az eljárás négy évig tartott, amikor megállapították, hogy a bűncselekmény közkegyelem alá esik. A kérelmező a zár alá vétel elhúzódsát sérelmezte. A Bíróság szerint a zár alá vétel indokolatlan fenntartásában a hatóságokat mulasztások terhelik. Az eljárás jogerős megszüntetésekor hivatalból intézkedni kellett volna a kényszerintézkedés megszüntetéséről, erre viszont 11 hónapig nem került sor.

A magyar szabályozásról elmondható, hogy amennyiben törvényi feltételek között kerül sor a zár alá vétel vagy a lefoglalás elrendelésére, marasztalás többnyire nem érhet bennünket. Zár alá vételt nálunk csak bíróság rendelhet el és a lefoglalásnak is vannak olyan speciális esetei, amelyek szintén a bíróság kompetenciájába tartoznak.